REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

unisVET
uvajanje novih izobraževalnih programov na področju storitev

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

Helena Fortič

SESTAVA GOSPODARSTVA PO DEJAVNOSTIH

Program: **EKONOMSKI TEHNIK**
Modul: Sodobno gospodarstvo
Vsebinski sklop: GOSPODARSKE DEJAVNOSTI

Ljubljana, december 2011

Srednje strokovno izobraževanje

Program: **Ekonomski tehnik**
Modul: **Sodobno gospodarstvo**
Vsebinski sklop: **Gospodarske dejavnosti**

Naslov učnega gradiva:
Sestava gospodarstva po dejavnostih

Ključne besede: **potrebe, dobrine, gospodarska dejavnost, ekonomski osebki, ekonomski krožni tok, proizvodnja, dejavnost, sektor gospodarstva, podjetje, tržno gospodarstvo, industrijska revolucija**

Seznam kompetenc, ki jih zajema učno gradivo:
GD 1 Razumevanje vpliva tehnološkega napredka na sektorsko preobrazbo gospodarstva Sestavljanje nabavne in prodajne kalkulacije.
GD 2 Razlikovanje gospodarskih dejavnosti.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

338.4(075.8)(0.034.2)

FORTIČ, Helena
Sestava gospodarstva po dejavnostih [Elektronski vir] / Helena Fortič. - El. knjiga. - Ljubljana : GZS, Center za poslovno usposabljanje, 2011. - (Srednje strokovno izobraževanje. Program Ekonomski tehnik. Modul Sodobno gospodarstvo. Vsebinski sklop Gospodarske dejavnosti)

Način dostopa (URL): http://www.unisvet.si/index/activityId/78. - Projekt UNISVET

ISBN 978-961-6413-80-0

259907072

Avtorica: **Helena Fortič**
Recenzentka: **Irena Peruš**
Lektorica: **Erna Klanjšek Tomšič**

Založnik: **GZS Ljubljana, Center za poslovno usposabljanje**
Projekt unisVET
URL: http://www.unisvet.si/index/index/activityId/78

Kraj in datum: **Ljubljana, december 2011**

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons:
Priznanje avtorstva – Nekomercialno – Deljenje pod enakimi pogoji.

Učno gradivo je nastalo v okviru projekta unisVET Uvajanje novih izobraževalnih programov v srednjem poklicnem in strokovnem izobraževanju s področja storitev za obdobje 2008–2012, ki ga sofinancirata Evropska unija preko Evropskega socialnega sklada in Ministrstvo Republike Slovenije za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013, razvojne prioritete: razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja, prednostna usmeritev izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja.
Vsebina gradiva v nobenem primer ne odraža mnenja Evropske unije. Odgovornost za vsebino nosi avtor.

KAZALO VSEBINE

UČBENIKU NA POT **4**

1 GOSPODARSKA DEJAVNOST **8**

1-1 POTREBE 9

1-2 DOBRINE 10

1-3 GOSPODARSKA DEJAVNOST 16

1-4 UDELEŽENCI GOSPODARSKE DEJAVNOSTI (EKONOMSKI OSEBKI) 18

1-5 EKONOMSKI KROŽNI TOK 19

2 PROIZVODNJA **21**

2-1 PROIZVODNJA 22

2-1-1 DELITEV DELA IN SPECIALIZACIJA 22

2-1-2 PRODUKTIVNOST DELA 23

2-2 SEKTORJI GOSPODARSTVA 25

2-2-1 DEJAVNOSTI 26

2-3 PODJETJA 27

2-3-1 VELIKOST PODJETIJ 28

3 RAZVOJ TRŽNEGA GOSPODARSTVA **30**

3-1 ZNAČILNOSTI TRŽNEGA GOSPODARSTVA 31

3-1-1 SLOVENIJA PO LETU 1991: TRANZICIJA 31

3-2 INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE 32

3-2-1 VSE VEČ JE UMSKEGA DELA 33

3-3 SESTAVA GOSPODARSTVA PO SEKTORJIH 34

3-3-1 VREDNOST IN DELEŽ PROIZVODNJE PO SEKTORJIH GOSPODARSTVA 34

3-3-2 DELOVNA MESTA PO SEKTORJIH GOSPODARSTVA 36

LITERATURA IN VIRI **39**

UČBENIKU NA POT

Gospodarstva, gospodarjenje in gospodarske dejavnosti se nenehno spreminjajo. Zato se spreminja tudi ekonomija – veda, ki jih proučuje. Obenem pa temeljne ekonomske zakonitosti ostajajo enake, čeprav so v praksi včasih nekatere bolj poudarjene, drugič pa druge. Ta učbenik združuje obe plati, saj ne moreš soditi tistega, česar ne poznaš. Dijaki morajo usvojiti temelje, da bodo lahko razumeli svet, v katerem živijo, ga primerjali z *drugimi svetovi* in znali iskati boljše svetove. Leto 2011 je bilo v marsičem prelomno leto in naj bo pospremljeno tudi s sodobnejšim učbenikom.

Človek je družbeno bitje, ne le ekonomsko. Gospodarstvo je zelo pomembno področje življenja ljudi, saj organizira proizvodnjo, razdelitev, menjavo in potrošnjo dobrin in storitev, s katerimi zadovoljujemo potrebe. Vendar lahko gospodarstvo deluje le, če ustrezno delujejo tudi drugi družbeni sistemi: izobraževanje, zdravstvo, kultura, znanost, sodstvo, upravljanje države (politika), notranja in zunanja varnost itd. Vsi ti družbeni sistemi *skupaj* določajo, v koliki meri in kako bodo potrebe zadovoljene, s tem pa opredeljujejo kakovost življenja, blaginjo posameznikov in celotne družbe. To pa je tudi *temeljni cilj* gospodarske dejavnosti.

Učbenik usmerja dijake na številna e-gradiva, ki so nastala v preteklem desetletju in so kot ekonomska »poštevanka« še vedno aktualna. **Na vseh slikah je hiperpovezava: klik na sliko z levo tipko miške nas neposredno ponese na naslovno stran ustreznega e-gradiva**; na sliki se pojavi tudi URL naslov. (Včasih je treba ubrati posredno pot: desni klik miške → odpri hiperpovezavo.) Nekatera e-gradiva lahko uporabljamo neposredno **na spletu**, druga pa si moramo prenesti **na računalnik**. Da se laže znajdemo v e-gradivu, je ob sliki navedena **pot** do slike ali vaje.

Učbenik lahko uporabljamo *pri pouku* ali pri *samostojnem učenju*. Možnosti, ki nam jih nudi sodobna tehnologija, najbolj izkoristimo, če učno gradivo uporabljamo neposredno v e-obliki. Tu imamo neposreden dostop do slik in vaj, grafične elemente lahko tudi povečamo (Ctrl + drsnik na miški). Učbenik pa lahko tudi natisnemo in rešujemo vaje »na papirju«. V tem primeru bodo morda nekatere slike premajhne, saj bi sicer zasedle preveč prostora.

Vsa navedena e-gradiva so brezplačno dostopna, nekatera pa zahtevajo prijavo. E-gradiva oz. povezave do njih so zbrana tudi na spletni strani Srednje gradbene, geodetske in ekonomske šole Ljubljana: http://www.sgges.si/gradiva-uciteljev-sgges.html.

SGGEŠ SREDNJA GRADBENA, GEODETSKA IN EKONOMSKA ŠOLA LJUBLJANA

Ekonomija za ekonomske tehnike; e- gradivo. Fortič, Helena. (2010). Ilustracije Davor Grgičević. Blejska Dobrava: Videofon.

Napovednik (Ekonomija)
http://www.egradiva.si/?page_id=72

Seznam spletnih gradiv
http://www.egradiva.si/?page_id=24

Spletna učilnica
http://www.egradiva.si/?page_id=2

Mala šola mikroekonomije; e- gradivo**.** Sulčič, V., Fortič, H., Likon, B., Šadl M. (1999). Velenje: Pia.

http://www.pia.si/resitve.cfm?p2=pretekli_prod&p3=ostal
(Pia/Rešitve/Pretekli produkti/Didaktični programi)

Velika šola mikroekonomije; e- gradivo. Sulčič, V., Fortič, H., Likon, B., Šadl M. (1999). Velenje: Pia.

http://www.pia.si/resitve.cfm?p2=pretekli_prod&p3=ostal
(Pia/Rešitve/Pretekli produkti/Didaktični programi)

Mikroekonomija; elektronske prosojnice. Fortič, Helena. (2000). Ljubljana: Srednja gradbena, geodetska in ekonomska šola Ljubljana.

http://www.sgges.si/gradiva-uciteljev-sgges.html

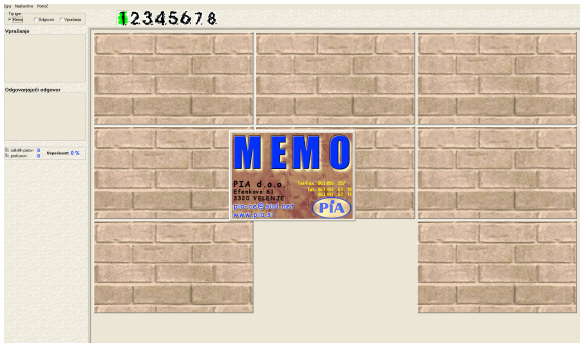

MEMO Ekonomija, e-gradivo. Sulčič, Viktorija. (1998). Velenje: Pia.

http://www.pia.si/resitve.cfm?p2=pretekli_prod&p3=ostal
(Pia/Rešitve/Pretekli produkti/Didaktični programi; samo za Microsoft Office 2003)

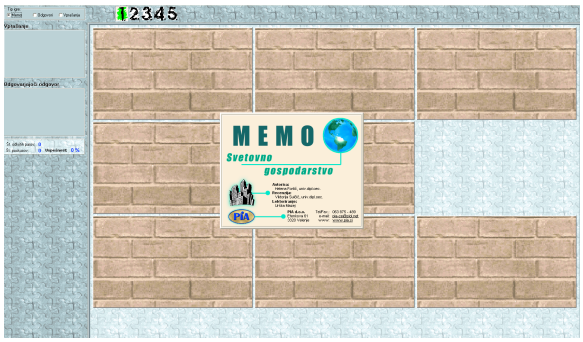

MEMO Svetovno gospodarstvo; e-gradivo. Fortič, Helena. (2000). Velenje: Pia.

http://www.pia.si/resitve.cfm?p2=pretekli_prod&p3=ostal

(Pia/Rešitve/Pretekli produkti/Didaktični programi; samo za Microsoft Office 2003)

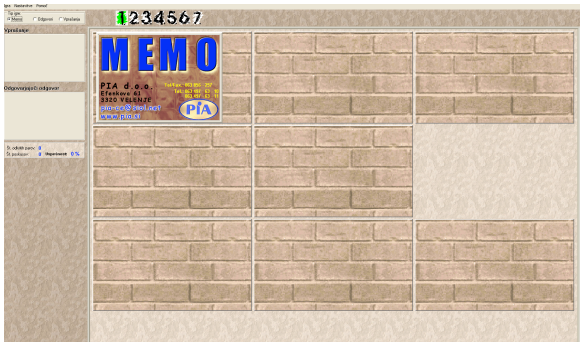

MAKRO-MEMO; e-gradivo. Fortič, Helena. (2000). Velenje: Pia.

http://www.pia.si/resitve.cfm?p2=pretekli_prod&p3=ostal

(Pia/Rešitve/Pretekli produkti/Didaktični programi; samo za Microsoft Office 2003)

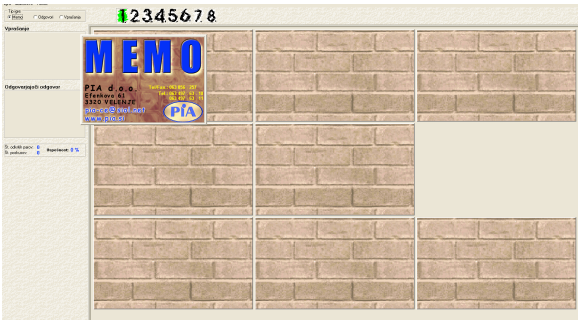

MEMO Ekonomski tehnik; e-gradivo. Fortič, Helena. Velenje: Pia.

http://www.pia.si/resitve.cfm?p2=pretekli_prod&p3=ostal

(Pia/Rešitve/Pretekli produkti/Didaktični programi; samo za Microsoft Office 2003)

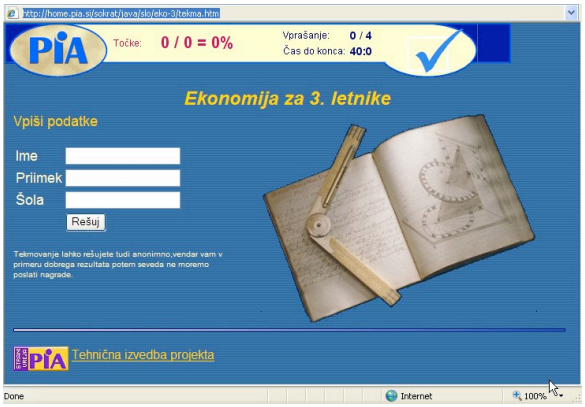

Spletno tekmovanje iz ekonomije. Sulčič, V., Fortič, H., Likon, B. (1999). Velenje: Pia.

http://www.pia.si/resitve.cfm?p2=pretekli_prod&p3=didakticni_programi

(Pia/Rešitve/Pretekli produkti/Didaktični programi)

Učbenik podaja pet temeljnih sklopov informacij, ki se ločijo po vrsti in velikosti pisave:

temeljno besedilo

zanimivost iz vsakdanjega življenja

dejavnost, vprašanja

napovednik poglavja

povzetek

Helena Fortič,
avtorica

1 GOSPODARSKA DEJAVNOST

TEME, KI JIH BOŠ PROUČEVAL(-A) V TEM POGLAVJU:

- *V čem so naše potrebe gibalo gospodarske dejavnosti?*
- *Kdo so ekonomski osebki in katere vloge imajo v gospodarstvu?*
- *Kaj se dogaja v štirih fazah gospodarske dejavnosti?*
- *Zakaj se krožni tok gospodarske dejavnosti ne sme prekiniti?*
- *Kako je ekonomski krožni tok povezan s sedanjo svetovno finančno in gospodarsko krizo?*

CILJ UČNE TEME JE, DA BO ZMOŽEN(-NA):

- *razvrstiti potrebe in dobrine po različnih merilih,*
- *opredeliti faze gospodarske dejavnosti in opisati njihov pomen,*
- *pojasniti svojo vlogo svoje družine v gospodarskih dejavnostih in v njihovih fazah,*
- *pojasniti svojo vlogo v ekonomskem krožnem toku.*

1-1 POTREBE
1-2 DOBRINE
1-3 GOSPODARSKA DEJAVNOST
1-4 UDELEŽENCI GOSPODARSKE DEJAVNOSTI
1-5 EKONOMSKI KROŽNI TOK

1-1 POTREBE

Prav gotovo ti ne bi bilo te□ko našteti deset ali celo 100 izdelkov in storitev, ki jih potrebuješ. Ali je □elja imeti modna obla□ila in mobilni telefon sploh potreba?

Vsa živa bitja imajo potrebe. Smo lačni in žejni, potrebujemo oz. želimo igrače, knjige, kolo pa tudi prijatelje, zdravje, zaposlitev in prosti čas. **Potrebe so občutek pomanjkanja, ki ga želimo odpraviti**. **Osnovne** potrebe so lakota, žeja, potreba po dihanju, zavetju ipd. Vse druge potrebe niso tako življenjsko nujne, zato jih imenujemo **sekundarne** (luksuzne). Ali je neka želja potreba ali ni, presojamo po tem:

- ali jo doživljamo kot pomanjkanje in
- ali smo pripravljeni kaj storiti, da to pomanjkanje odpravimo.

Potrebe so *subjektivne*, saj ima vsak drugačne potrebe. Odvisne so od starosti, spola, značaja, zdravstvenega stanja, okolja ipd. Potrebe se nenehno *obnavljajo*, vsakodnevno ali na daljše obdobje. Že čez nekaj ur bomo spet lačni, nov avto pa bomo potrebovali čez nekaj let. Potrebe se tudi *spreminjajo*, se *večajo* in so *neomejene*. Želimo si večje in lepše stanovanje, razkošnejši avto … Tehnološka odkritja in oglaševanje vzbujajo v nas nove potrebe; danes potrebujemo stvari, ki si jih nedavno nismo mogli niti zamisliti.

Posameznikove potrebe, kot so npr. lakota, žeja, potreba po oblačilih, počitnicah ali zabavi, imenujemo *osebne*. Potrebe, ki so skupne večji skupini ljudi ali kar celotni družbi, pa imenujemo *družbene*. To so potrebe po:

- cestah, bolnišnicah, šolah ipd. – **skupne** potrebe in
- sodstvu, policiji ali državni upravi – **splošne** potrebe.

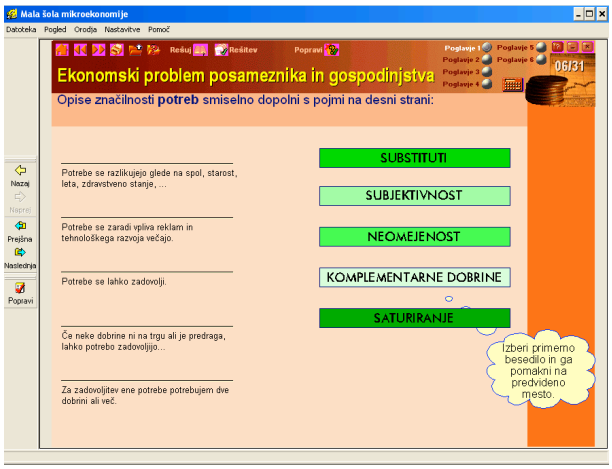

Vaja
Mala šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva_6/31

1-2 DOBRINE

Nenehno se prito□ujemo, da so davki previsoki. Vendar, kaj bi z vidika zadovoljevanja vseh naših potreb pomenilo zni□anje davkov? Ali bi ta ukrep res pove□al blaginjo in kakovost □ivljenja ve□ine prebivalcev?

S čim zadovoljujemo potrebe? Lakoto potešimo s hrano, če nas zebe, se oblečemo, na potovanje se peljemo z avtobusom. Potrebe zadovoljujemo z dobrinami. **Dobrine so koristne stvari in storitve, ki lahko zadovoljijo potrebe.**

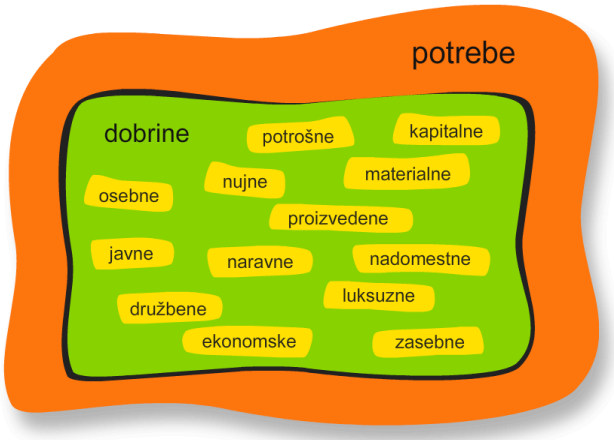

Gospodarjenje_Temeljni ekonomski problem_Potrebe in dobrine_1a/4

Storitve so *nematerialne* dobrine: predavanje, koncert, športno tekmovanje. Seveda potrebujemo za opravljanje storitev **materialne** dobrine: projektor, knjigo, glasbene instrumente, žogo.

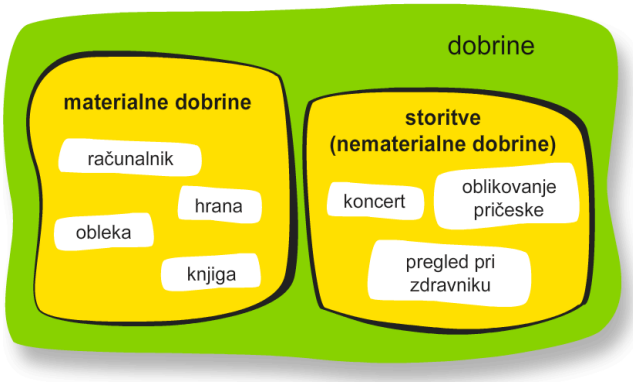

Gospodarjenje_Temeljni ekonomski problem_Potrebe in dobrine_1b/4

Življenjsko nujne potrebe zadovoljujemo z **eksistenčnimi** dobrinami. Druge dobrine imenujemo **luksuzne**.

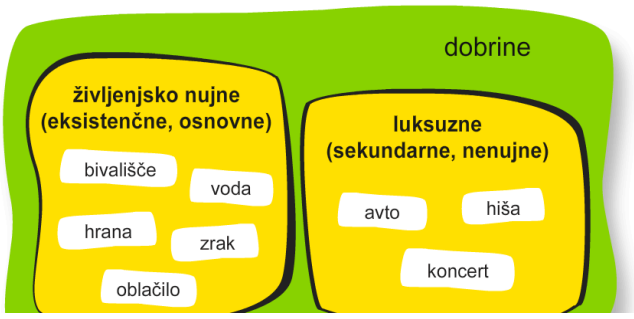

Gospodarjenje_Temeljni ekonomski problem_Potrebe in dobrine_1b/4

Odžejamo se lahko z različnimi pijačami, ki so **nadomestne** dobrine (**subsituti**): z vodo, s čajem ali sokom. Marsikdaj potrebujemo več dobrin hkrati: avto ne vozi brez goriva, kava brez sladkorja ali mleka ni zelo okusna. Dobrine, ki se dopolnjujejo, so **komplementarne** dobrine.

Gospodarjenje_Temeljni ekonomski problem_Potrebe in dobrine_1b/4

Posamezniki zadovoljujemo osebne potrebe z **osebnimi** dobrinami, običajno v krogu gospodinjstva. Družbenih potreb pa ne moremo zadovoljevati vsak posebej, saj ne bi bilo smiselno, da ima vsak od nas svojo cesto do šole, svojo šolo in svojo telefonsko povezavo. Za to poskrbi država z **skupnimi** (javnimi) dobrinami. *Osebne* dobrine so običajno v **zasebni** lasti, *javne* dobrine pa v lasti **države**.

Gospodarjenje_Temeljni ekonomski problem_Potrebe in dobrine_1b/4

Le redke dobrine lahko uporabimo kar take, kot se nahajajo **v naravi**. Večinoma jih moramo predelati v **proizvode**. To se dogaja *v podjetjih*, pri čemer uporabljajo **kapitalske** dobrine: stavbe, stroje, vozila ipd. Dobrine, ki jih porabljamo *v gospodinjstvih*, pa imenujemo **potrošne** dobrine.

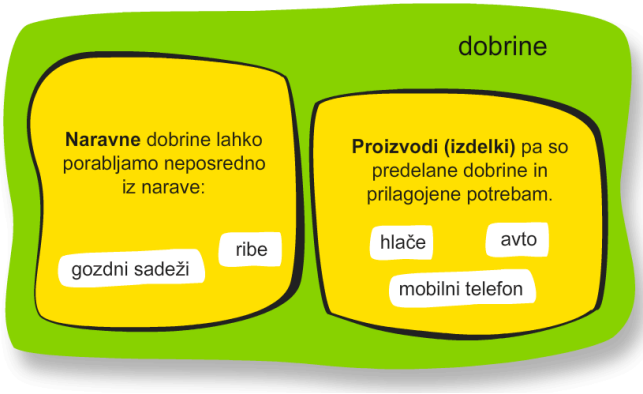

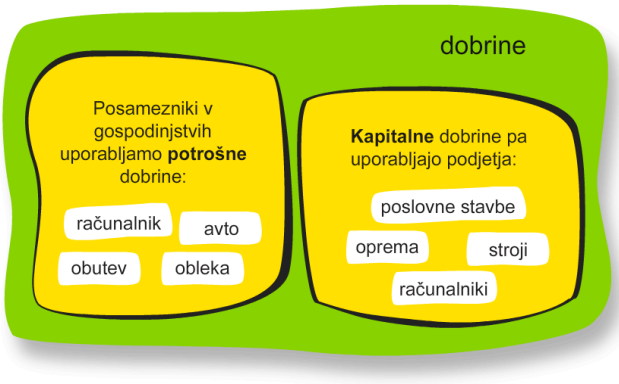

Gospodarjenje_Temeljni ekonomski problem_Potrebe in dobrine_1b/4

V sodobnem svetu le redkokdo proizvaja vse dobrine, ki jih potrebuje. Podjetja se specializirajo za proizvodnjo nekaj proizvodov in jih prodajajo na trgu. Proizvode, ki so namenjeni menjavi, imenujemo **blago**.

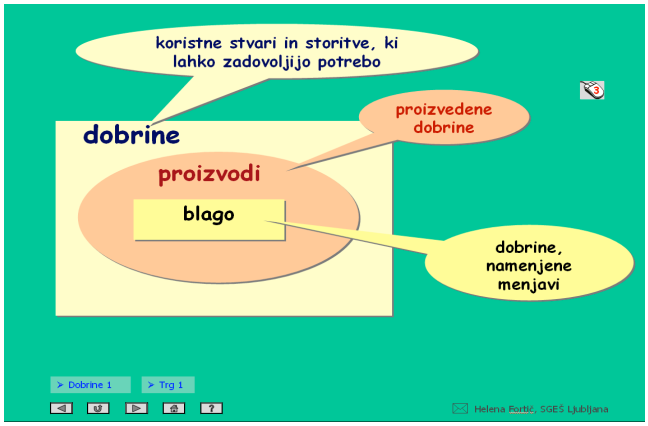

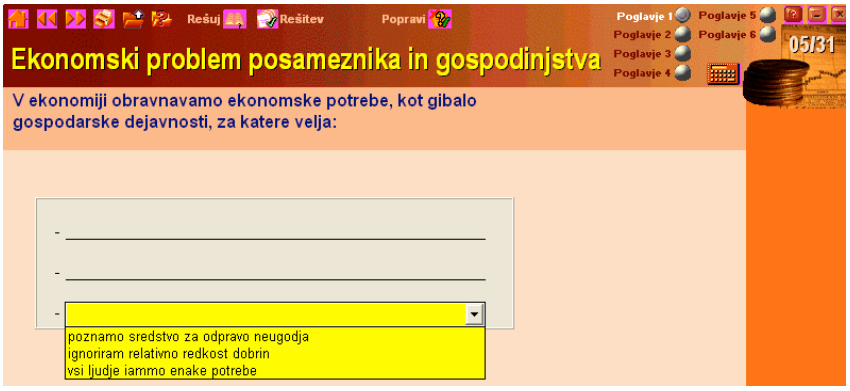

VajA
Mala šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva 5/31

VajA
Mala šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva 7/31

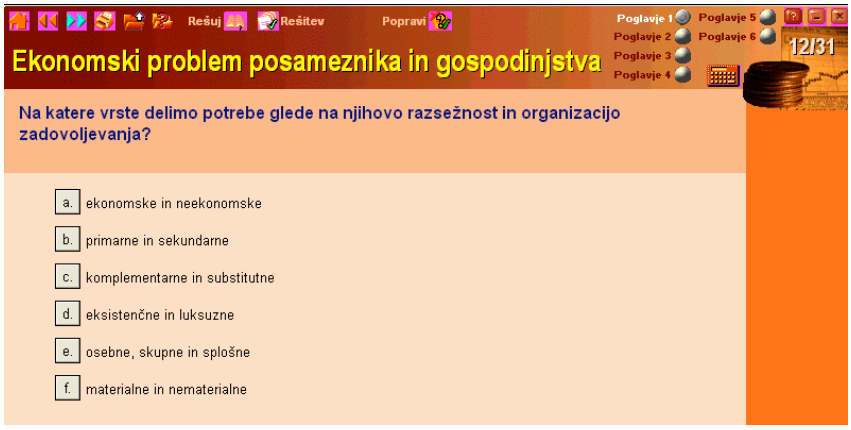

VajA
Mala šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva_12/31

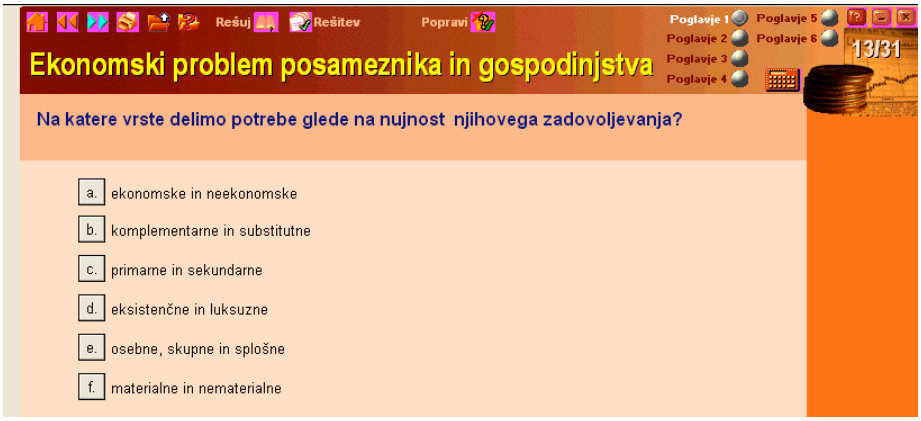

VajA

Mala šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva_13/31

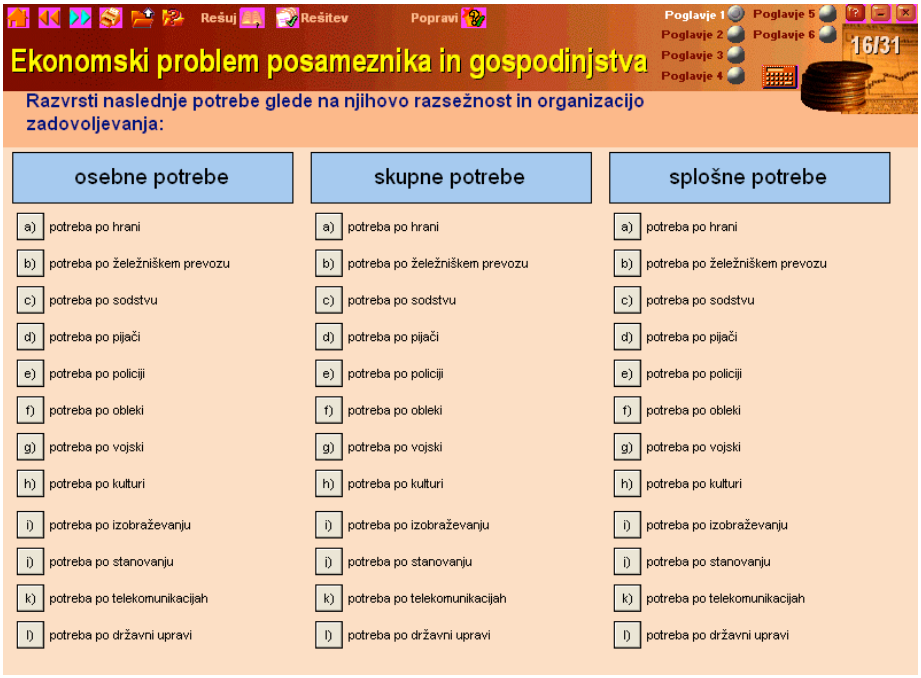

VajA

Mala šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva_16/31

VajA

Mala šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva_14/31

Mala šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva_17/31

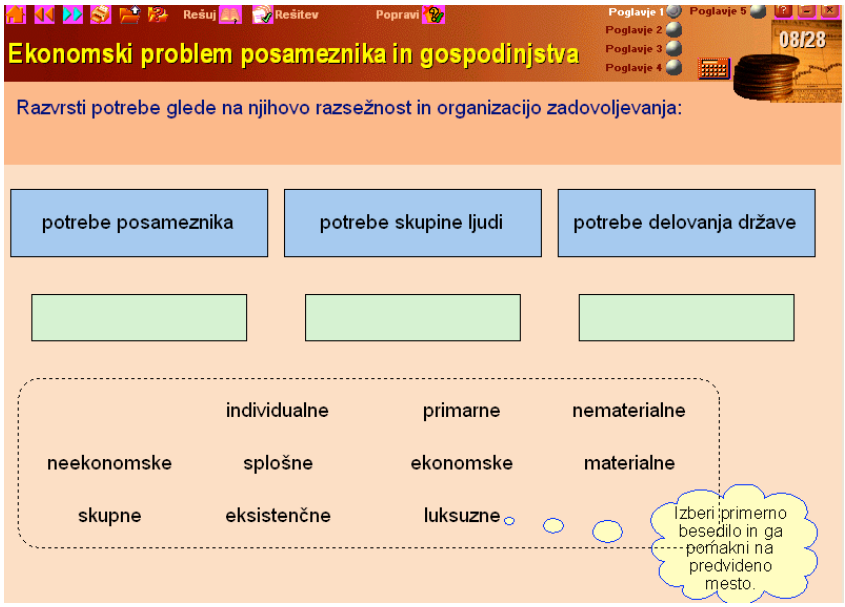

Vaja

Velika šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva_8/28

Vaja

Velika šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva_9/28

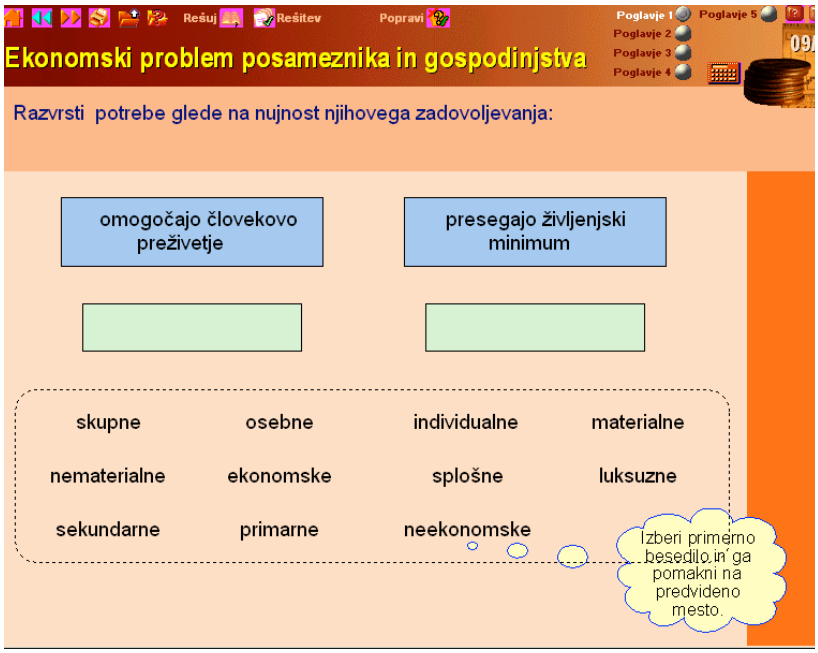

VajA

Velika šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva_10/28

1-3 GOSPODARSKA DEJAVNOST

Od kod pridobimo vse dobrine, s katerimi zadovoljujemo potrebe? Od česa je odvisno, katere svoje potrebe bodo člani družine lahko zadovoljili? Kaj lahko storiš, da boš v prihodnosti lahko zadovoljil več svojih potreb?

Gospodarska dejavnost poteka prek štirih faz, ki so povezane in se prepletajo. Prva in temeljna faza je **proizvodnja**, v kateri ustvarjamo proizvode in storitve, tj. novo vrednost. V tržnem gospodarstvu so vse faze odvisne od **menjave**. Ta poteka na trgu, kjer podjetja ponujajo proizvode, gospodinjstva pa po njih povprašujejo. Od uspešnosti prodaje je odvisno, kolikšne dohodke bodo prejeli ekonomski osebki v **razdelitvi** in koliko dobrin bodo lahko porabili v **potrošnji**.

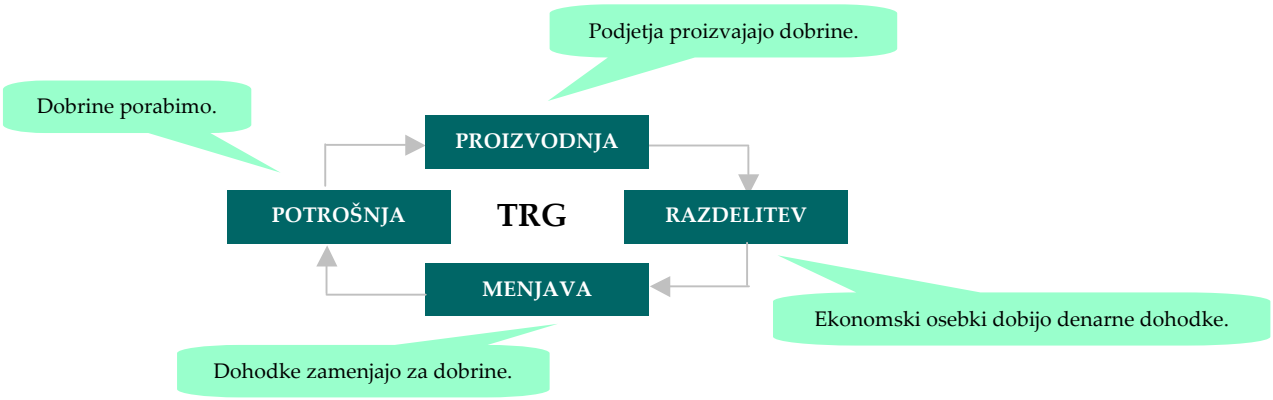

Ko dobrine porabimo, jih moramo vnovič proizvesti. Zato imenujemo proces gospodarjenja tudi **reprodukcija** (vnovična proizvodnja). Podjetja si prizadevajo proizvesti v vsakem naslednjem gospodarskem procesu še več dobrin, saj le **razširjena** reprodukcija zagotavlja gospodarsko rast.

V vseh fazah gospodarske dejavnosti moramo ravnati *gospodarno*, *racionalno*: z omejenimi sredstvi moramo čim bolj zadovoljiti svoje potrebe.

Ideologija proste izbire je temelj sodobnega kapitalizma, ki temelji na čim večji potrošnji. »Dosežeš lahko karkoli, le če si dovolj prizadevaš (in kupiš to in ono, kar ti bo v pomoč,« nas prepričujejo oglasi. Vendar nam občutek neomejenih izbir vzbuja tesnobo, občutek krivde in samoobtoževanje. Prevzemamo odgovornost (krivdo) za vse svoje napačne odločitve, čeprav vemo, da je nekaterih informacij preveč, drugih pa premalo in da se je zato nemogoče racionalno odločati. Posledica vsake izbire so alternativni stroški – izguba drugih dobrin in storitev. Temu se ni mogoče izogniti in vzbuja v nas obžalovanje.
Slovenska filozofinja Renata Salecl, Izbira

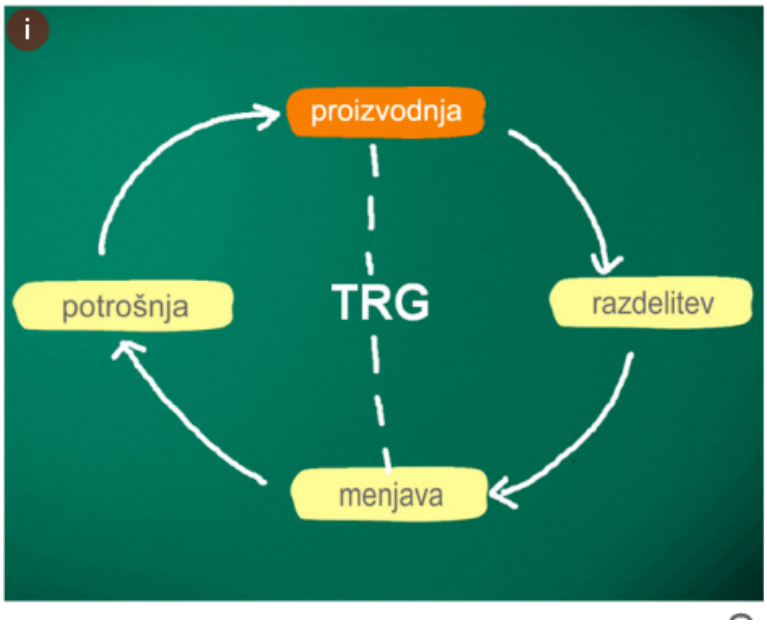

Gospodarjenje_Temeljni ekonomski problem_Gospodarska dejavnost_4b/4

VAJA

Mala šola, 2-Proizvodnja in proizvodna izbira_1/53

1-4 UDELEŽENCI GOSPODARSKE DEJAVNOSTI (EKONOMSKI OSEBKI)

Ali si tudi ti udeležen v gospodarski dejavnosti? Ali bi se želel temu izogniti? Ali bi se sploh lahko izognil?

Vsi imamo več potreb in želja, kot jih lahko izpolnimo. Z omejenimi dobrinami moramo ravnati varčno, tj. *racionalno, gospodarno,* zato smo **ekonomski osebki**. Pojavljamo se v dveh temeljnih *ekonomskih vlogah*:

- **posamezniki** oz. **gospodinjstva** smo *potrošniki*; kupujemo dobrine in skušamo z njimi zadovoljiti kar največ potreb;
- **podjetja** so *proizvajalci*: proizvajajo dobrine in racionalno razporejajo proizvodne dejavnike.

V sodobnih gospodarstvih se v obeh ekonomskih vlogah pojavlja še tretji ekonomski osebek – **država**, ki je hkrati:

- *proizvajalka* – v državnih podjetjih proizvaja javne dobrine (komunala, poštne storitve, šolstvo, zdravstvo) in
- *potrošnica* – sredstva za delovanje državnih ustanov (parlament, ministrstva, javna uprava).

Razmisli, kakšno vlogo ima država v gospodarski dejavnosti. Ali bi jo lahko namesto nje opravljala podjetja? Kako bi vplivalo na blaginjo večine državljanov, če bi država postala »vitka«, kar pomeni, da bi se skrčil obseg javnega zdravstva, šolstva in drugih javnih dobrin in storitev?

Ekonomski sistem_Gospodarjenje_Ekonomski osebki_1/8

1-5 EKONOMSKI KROŽNI TOK

Ugotovili smo če, da vsak od nas sodeluje v gospodarski dejavnosti. Ali lahko ravnanje tvoje družine vpliva na potek gospodarske dejavnosti? Kako je mogoče, da celo vaše ravnanje lahko poglobi gospodarsko krizo?

Gospodarska dejavnost je nepretrgan krožni tok. Podjetja proizvajajo dobrine in jih prodajajo na **trgu potrošnih dobrin**. Kupujejo jih gospodinjstva za zadovoljevanje svojih potreb. Denar za nakup pridobijo tako, da sodelujejo v proizvodnji kot delovna sila ter lastniki prihrankov in kapitalskih dobrin, ki jih posodijo podjetjem. Te proizvodne dejavnike ponujajo podjetjem **na trgu proizvodnih dejavnikov**. Za to prejmejo dohodke: *plače, obresti, dobiček* idr.

Ekonomski osebki so torej povezani prek trga potrošnih dobrin in trga proizvodnih dejavnikov. Med njimi potekata v obratnih smereh dva **ekonomska tokova**:

- **stvarni** tok *proizvodov in proizvodnih dejavnikov* in
- **denarni** tok *plačil* za *nakup potrošnih dobrin* in *dohodkov proizvodnih dejavnikov*.

Gospodarjenje_Ekonomski sistem_Ekonomski krožni tok_2/8

Tokova se ne smeta prekiniti, sicer nastanejo *motnje* v vseh fazah gospodarske dejavnosti – gospodarska recesija ali kriza. Proizvodnja in potrošnja sta neločljivo povezani:

- *izdatki podjetij* za nakup proizvodnih dejavnikov so *dohodki gospodinjstev*,
- *dohodki podjetij* so hkrati *izdatki gospodinjstev* za potrošne dobrine.

Gospodarjenje_Ekonomski sistem_Ekonomski krožni tok_2/8

Kako pa lahko države prekinejo neželena gospodarska gibanja, blažijo učinke gospodarske krize in znova vzpostavijo nemoteno delovanje ekonomskih krožnih tokov? Centralna banka zniža obrestno mero za posojila. → Tako spodbudi povpraševanje podjetij po posojilih. → Poveča se proizvodnja in število zaposlitev. → …

Znaš pojasniti in nadaljevati?

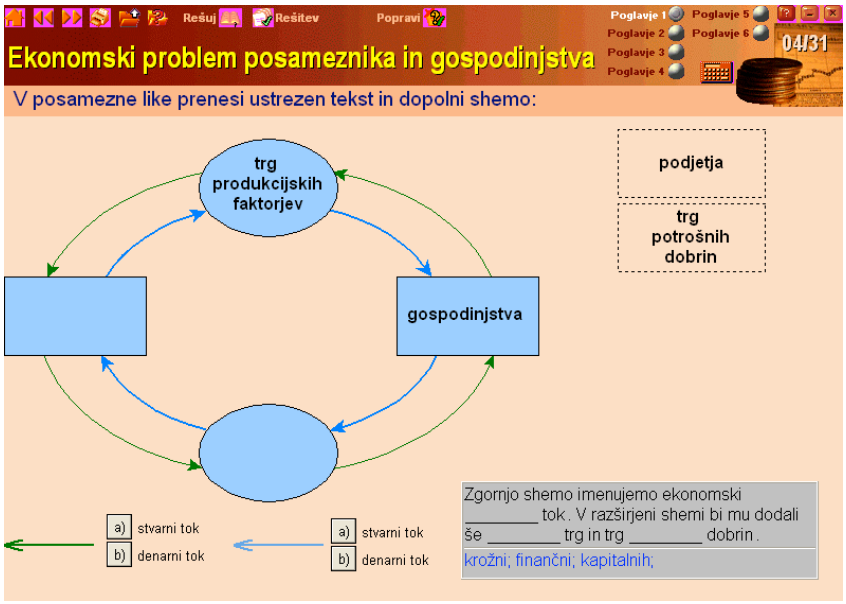

VAJA
Mala šola, 1-Ekonomski problem posameznika in gospodinjstva_4/31

Ljudje imamo številne in raznolike potrebe, ki jih zadovoljujemo v okviru gospodarske dejavnosti. Ta zajema štiri faze: proizvodnjo, razdelitev, menjavo in potrošnjo dobrin. V njej sodelujejo ekonomski osebki (podjetja, posamezniki in država), ki nastopajo kot proizvajalci ali potrošniki. Med njimi tečeta v nasprotnih smereh stvarni in denarni ekonomski krožni tok. Če se prekineta, nastopijo motnje v gospodarstvu.

2 PROIZVODNJA

TEME, KI JIH BOŠ PROUČEVAL(-A) V TEM POGLAVJU:

- *Kaj se dogaja v proizvodnji? Kaj so proizvodi?*
- *V čem je ekonomski pomen tehnične in družbene delitve dela?*
- *Kako lahko povečamo produktivnost dela? Od česa je odvisna? Zakaj je pomembna?*
- *V katerih sektorjih gospodarstva poteka proizvodnja?*
- *Ali tudi v šolah poteka proizvodnja? Kaj pa v kmetijstvu? Katera novoustvarjena vrednost je proizvod teh dveh dejavnosti?*
- *Katere so značilnosti dejavnosti primarnega sektorja? In katere sekundarnega in terciarnega?*
- *Katera je temeljna proizvodna enota?*
- *Katerih podjetij po velikosti je v Sloveniji največ?Katera pa ustvarijo največ prihodka in dobička? In v katerih je največ zaposlenih?*

CILJ UČNE TEME JE, DA BO ZMOŽEN(-NA):

- *utemeljiti namen in vlogo proizvodnje,*
- *opisati udeležence v gospodarstvu,*
- *pojasniti razloge za tehnično in družbeno delitev dela in njune učinke,*
- *opisati dejavnosti in sektorje gospodarstva,*
- *razlikovati gospodarske dejavnosti primarnega, sekundarnega in terciarnega sektorja,*
- *razvrstiti podjetja po različnih merilih.*

2-1 PROIZVODNJA

2-1-1 Delitev dela in specializacija

2-1-2 Produktivnost dela

2-2 SEKTORJI GOSPODARSTVA

2-2-1 Dejavnosti

2-3 PODJETJA

2-3-1 Velikost podjetij

2-1 PROIZVODNJA

Od kod pridobimo vse dobrine, s katerimi zadovoljujemo potrebe? e ne bi proizvajali, ali bi lahko obstajale druge faze gospodarske dejavnosti?

Ljudje potrebujemo hrano, pijačo, oblačila, avtomobile … Podjetja potrebujejo material, stroje in drugo opremo … Dobrin ne moremo porabljati kar takšnih, kot jih ponuja narava, pač pa jih moramo proizvesti. **Proizvodnja je proces, v katerem človek s svojim delom spreminja naravne dobrine tako, da lahko zadovoljijo potrebe**. V proizvodnji nastaja *nova vrednost* – materialni proizvodi in storitve.

Proizvodnja je prva in poglavitna faza gospodarske dejavnosti. Najprej moramo ustvariti, da lahko potem delimo, menjamo in porabljamo. Sodobna proizvodnja je zapletena in kompleksna. Poteka v številnih podjetjih, ki so specializirana za različne dejavnosti in različne proizvode.

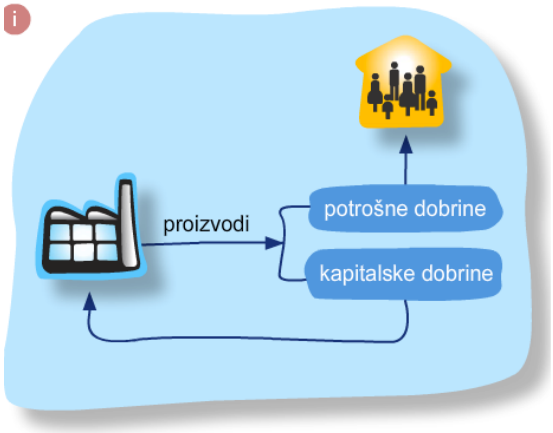

Proizvodnja_proizvodi_ustvarjanje nove vrednosti_1/3

2-1-1 DELITEV DELA IN SPECIALIZACIJA

Nih e ne proizvaja vsega, kar potrebuje. Zakaj se delavci, podjetja, regije in dr ave specializirajo za proizvodnjo nekaj proizvodov ali storitev?

Proizvodnja je hitrejša in bolj učinkovita, če obstaja delitev dela. **Tehnična delitev dela pomeni, da vsak sodelavec opravlja delček delovnega procesa**. Znanje je dandanes tako obsežno, da nihče ne more obvladati vsega. Zato se ljudje specializiramo za tisto področje dela, za katerega imamo ustrezne sposobnosti in ustrezno znanje oz. izobrazbo.

Specializacija ima lahko tudi negativne posledice. Če delovne naloge preveč razdrobimo in se prepogosto ponavljajo, postane delo monotono in dolgočasno. Delavci so manj motivirani in neustvarjalni. Če izgubijo delovno mesto, lahko postanejo trajno brezposelni, saj nimajo drugih znanj.

Tudi podjetja, regije in države se specializirajo za proizvodnjo tistih dobrin in storitev, za katere imajo določene prednosti (naravne danosti, znanje ipd.). Tako **delitev področij poslovanja med podjetji in državami imenujemo družbena delitev dela**.

Tehnična in družbena delitev dela povečujeta produktivnost dela, družbeno bogastvo in dohodke ter skrajšujeta delavnik.

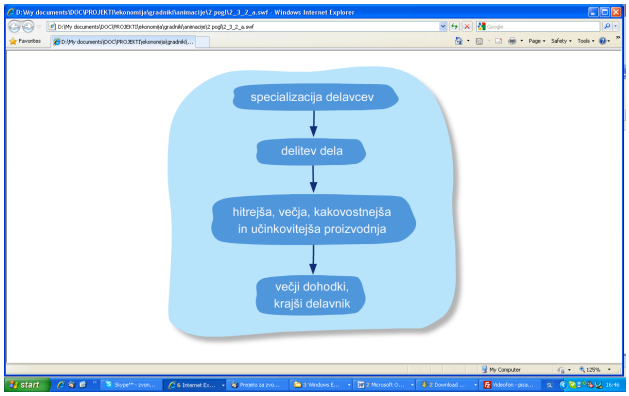

Proizvodnja_Delo_Delitev dela in specializacija_2/3

2-1-2 PRODUKTIVNOST DELA

- Do 19. stoletja se je produktivnost dela povečevala povprečno 7 odstotkov *v stoletju*.
- Evropa leta 1600 ni bila tehnološko dosti bolj razvita kot Evropa leta 200 pred našim štetjem.
- V zadnjih dveh stoletjih se produktivnost dela *vsako leto* poveča za 1–3 odstotke.
- V 19. stoletju se je evropska proizvodnja železa povečala za 4000 odstotkov, splošna produktivnost dela pa kar za 2700 odstotkov.

IGO

Kako je mogoče, da se je produktivnost dela v 19. stoletju nenadoma tako povečala?

Splošno načelo gospodarjenja zahteva, da proizvajamo čim bolj racionalno. To pomeni, da moramo doseči čim višje razmerje med učinkom proizvodnje in zanj porabljenimi proizvodnimi dejavniki (delom, naravnimi viri in kapitalom). Torej moramo:

- z *vloženimi sredstvi* doseči *največji mogoči učinek* **ali**
- *želeni učinek* doseči *s čim manjšo porabo sredstev*.

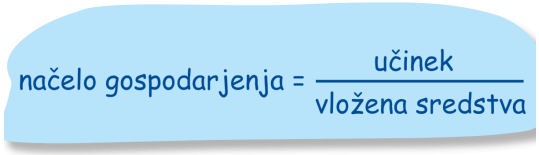

Gospodarjenje_Temeljni ekonomski problem_Gospodarjenje_načelo gospodarjenja 3b/4

Sodobna tehnika in tehnologija razbremenjujeta ljudi težkega fizičnega dela. Proizvodnja je vse bolj **avtomatizirana** (npr. tekoči trak) ali celo **robotizirana** (vodena računalniško).

Produktivnost dela je razmerje med proizvodnjo in številom delavcev. Pokaže, koliko izdelkov povprečno izdela delavec v določenem času. Izražamo jo kot:

- *količino* proizvodnje na delavca **ali**
- *vrednost* proizvodnje na delavca.

količinsko: produktivnost dela = količina proizvodnje / delo

Proizvodnja_Kazalniki učinkovitosti gospodarjenja_4a/4

vrednostno: produktivnost dela = vrednost proizvodnje / delo

Produktivnost dela lahko povečamo tako, da uvedemo sodobnejšo proizvodno opremo, sodobnejše tehnološke postopke, bolj učinkovito organizacijo dela, delitev dela oz. specializacijo, sodelavce dodatno usposobimo, zagotovimo spodbudno delovno in življenjsko okolje ipd.

Proizvodnja_Kazalniki učinkovitosti gospodarjenja_Dejavniki produktivnosti dela_4b/4

»Produktivistično razmišljanje, ki se je razvilo na Zahodu, je pahnilo svet v krizo, iz katere se je treba izviti z radikalnim odmikom od strategije kopičenja »vedno več«, tako na finančnem področju kot tudi v znanosti in tehniki. Skrajni čas je, da prevladajo skrb za etiko, pravičnost in trajnostno ravnovesje. Kajti zdaj nam grozijo mnogo hujše stvari. Lahko se zgodi, da se bo zaradi njih končala človeška pustolovščina na planetu, ki bi utegnil postati neprimeren za življenje.«
Stéphane Hessel: Dvignite se!

Znaš opisati, v čem je druga, manj svetla plat povečevanja učinkovitosti proizvodnje?

VAJA
Mala šola_Proizvodnja in proizvoda izbira_9/53

2-2 SEKTORJI GOSPODARSTVA

Katera podjetja, katere dejavnosti in kateri sektorji gospodarstva sodelujejo pri proizvodnji avtomobilov?

Proizvodnja poteka v treh sektorjih gospodarstva:

- **Primarni sektor** *prideluje* proizvode iz narave: poljedelstvo, živinoreja, ribištvo ipd.
- **Sekundarni sektor** *predeluje* dobrine, ki jih je pridobil primarni sektor, v *materialne* proizvode.
- **Terciarni sektor** ustvarja nematerialne proizvode, tj. opravlja *storitve*. Sem vštevamo:
  - *enostavne* storitvene dejavnosti (npr. osebne storitve, trgovino, transport, turizem ipd.) in
  - *zahtevnejše* storitvene dejavnosti (finančne, zavarovalniške, izobraževalne, zdravstvene, znanstvene ter druge javne in poslovne storitve). Te dejavnosti, ki so vezane na *znanje* in *informacije*, pogosto uvrščamo kar v poseben – **kvartarni** sektor.

Proizvodnja_Proizvodi_Sektorji_2/3

Proizvodnja poteka *v vseh treh sektorjih* gospodarstva: primarnem, sekundarnem in terciarnem. Poteka v podjetjih, ki so specializirana in proizvajajo kmetijske in industrijske proizvode ter storitve. Razvrstitev podjetij v posamezne sektorje je le približna, saj velika podjetja opravljajo različne dejavnosti in proizvajajo tako materialne izdelke kot tudi storitve. Pri sodobni proizvodnji posameznega izdelka ali storitve sodelujejo podjetja iz vseh sektorjev gospodarstva.

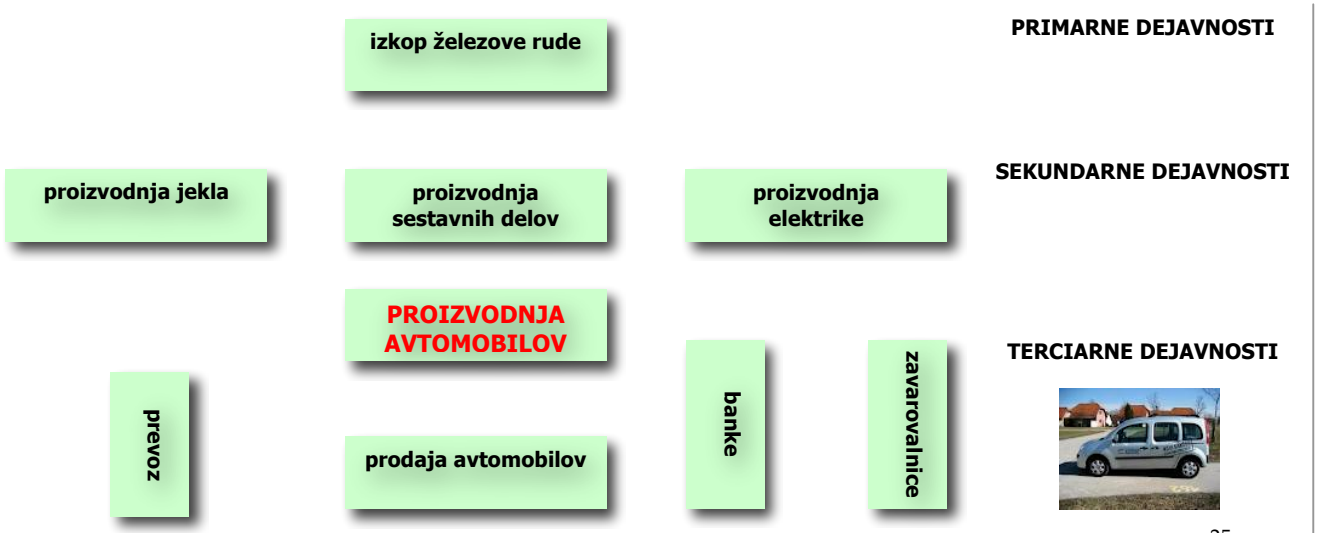

Vir: Fortič. (2002). Temelji ekonomije. Ljubljana: DZS.

2-2-1 DEJAVNOSTI

Pregled in razvrstitev vseh dejavnosti se imenuje **Standardna klasifikacija dejavnosti** (**SKD**). Je hierarhično razčlenjena na 17 področij, 60 oddelkov, 221 skupin, 501 razredov in 576 podrazredov. Uporablja se za:

- statistično zbiranje, analiziranje in izkazovanje podatkov o dejavnosti podjetij,
- določanje *glavne* dejavnosti podjetij in razvrščanje podjetij,
- mednarodne primerjave.

	DEJAVNOSTI	SEKTOR GOSP.
A	kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo	**PRIMARNI**
B	rudarstvo	
C	predelovalne dejavnosti	**SEKUNDARNI**
D	oskrba z el. energijo, plinom in paro	
E	oskrba z vodo, ravnanje z odpadki, saniranje okolja	
F	gradbeništvo	
G	trgovina, vzdrževanje in popravila motornih vozil	**TERCIARNI**
H	promet in skladiščenje	
I	gostinstvo	
J	informacijske in komunikacijske dejavnosti	
K	finančne in zavarovalniške dejavnosti	
L	poslovanje z nepremičninami	
M	strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti	
N	druge raznovrstne poslovne dejavnosti	
O	javna uprava in obramba, obvezna socialna varnost	
P	izobraževanje	
Q	zdravstvo in socialno varstvo	
R	kulturne, razvedrilne in rekreacijske dejavnosti	
S	druge dejavnosti	

Vir: SURS, Ekonomsko področje, Poslovni subjekti, Vodič po statistiki; http://www.stat.si/vodic_oglej.asp?ID=42&PodrocjeID=14

Oglej si Standardno klasifikacijo dejavnosti bolj podrobno. Opiši, kako so panoge dejavnosti A–S razdeljene na področja, oddelke, skupine, razrede in podrazrede. Katere dejavnosti uvrščamo v primarni sektor? Katere v sekundarni in katere v terciarni?

2-3 PODJETJA

Krka, Gorenje, Mercator, Revoz, Petrol, Microsoft … so podjetja. Razlikujejo se po dejavnosti, pravnoorganizacijski obliki, velikosti, obliki lastnine, geografskem območju poslovanja in drugih značilnostih. **Podjetje je osnovna enota, v kateri poteka proizvodnja** (ustvarjanje *nove vrednosti*)**.** V Sloveniji je okrog 110.000 podjetij (pravnih in fizičnih oseb).

Podjetja po pravnoorganizacijski obliki, Slovenija 2007

	število
Pravne osebe (gospodarski osebki)	42.258
Fizične osebe (samostojni podjetniki)	63.014

Vir: SURS, Publikacije, SL, Poslovni subjekti; http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebina.aspx?poglavje=3&lang=si&leto=2009

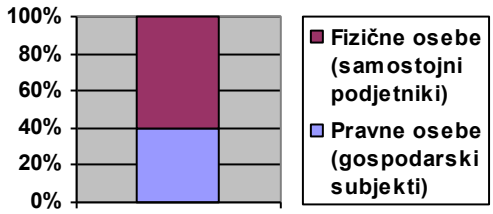

Podjetja po pravnoorganizacijski obliki, Slovenija 2007 (%)

	Delež (%)
samostojni podjetnik-posameznik (s. p.)	58,1
delniška družba (d. d.)	0,9
družba z omejeno odgovornostjo (d. o. o.)	35,9
družba z neomejeno odgovornostjo (d. n. o.)	1,7
komanditna družba (k. d.)	0,7
drugo (tiha družba ipd.)	2,7

Vir: SURS, Publikacije, SL, Poslovni subjekti; http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebina.aspx?poglavje=3&lang=si&leto=2009

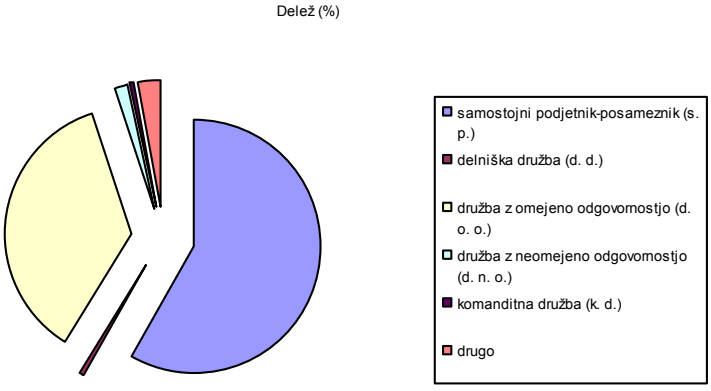

2-3-1 VELIKOST PODJETIJ

Podjetja razvrščamo po velikosti v štiri razrede glede na število zaposlenih in celotni prihodek. Večina jih je mikro, majhnih in srednjih podjetij. V Sloveniji in Evropski uniji ustvarijo dve tretjini celotnega prihodka in dodane vrednosti ter zaposlujejo dve tretjini delavcev. Običajno jih označujemo s kratico **MSP** ali po angleško *SME (small and medium enterprises)*.

Spodnje tabele prikazujejo značilnosti slovenskih podjetij.

Merila za velikost podjetij

podjetja	število zaposlenih	prihodki od prodaje (mio €)
Mikro	do 10	do 2,0
Majhna	do 50	do 7,3
Srednja	do 250	do 29,2
Velika	več kot 250	od 29,2

Vir: SURS, Publikacije, SL, Poslovni subjekti; http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebina.aspx?poglavje=3&lang=si&leto=2009

Podjetja po velikosti (število vseh podjetij = 100), 2008 (%)*

	Slovenija	povprečje EU-27
Mikro	92,8	91,8
Majhna	5,7	6,0
Srednja	1,2	1,1
Velika	0,3	0,2

Podjetja po dodani vrednosti (dodana vrednost vseh podjetij = 100), 2008 (%)*

	Slovenija	Povprečje EU
Mikro	23,0	20,9
Majhna	20,0	18,9
Srednja	21,0	17,8
Velika	36,0	42,4

Podjetja po številu zaposlenih (število vseh zaposlenih = 100), 2008 (%)*

	Slovenija	Povprečje EU
Mikro	28	30 %
Majhna	18	21 %
Srednja	20	17 %
Velika	34	32 %

***Vir vseh podatkov v poglavju**:*
SURS, Publikacije, Statistični letopis, Poslovni subjekti; http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebina.aspx?poglavje=3&lang=si&leto=2009

Oglej si najnovejše statistične podatke o podjetjih. Predstavi jih v obliki tortnih grafikonov.

Večino dobrin moramo proizvesti. Sodobna proizvodna oprema, sodobne tehnologije ter družbena in tehnična delitev dela povečujejo učinkovitost poslovanja, zagotavljajo nova delovna mesta in gospodarsko rast. Proizvodnja poteka v različno velikih podjetjih, ki jih glede na dejavnost razvrščamo v različne sektorje gospodarstva.

3 RAZVOJ TRŽNEGA GOSPODARSTVA

TEME, KI JIH BOŠ PROUČEVAL(-A) V TEM POGLAVJU:

- *Katere so značilnosti tržnega gospodarstva?*
- *V čem je ekonomski pomen industrijskih revolucij?*
- *Zakaj je koristno, da imamo računalnike, elektronsko pošto in internet?*
- *V katere sektorje razvrščamo dejavnosti?*
- *Kako napredek tehnike in tehnologije spreminja pomen gospodarskih dejavnosti?*
- *V katerih dejavnostih je največ zaposlitev in kaj moraš storiti, da se boš lahko zanje potegoval?*

CILJ UČNE TEME JE, DA BO ZMOŽEN(-NA):

- *razumeti pomen tehnološkega napredka,*
- *pojasniti vpliv tehnološkega napredka na spreminjanje pomena sektorjev dejavnosti,*
- *utemeljiti pomen terciarnega sektorja,*
- *uporabiti ta spoznanja pri načrtovanju študija, zaposlitve in kariere.*

1-3 ZNAČILNOSTI TRŽNEGA GOSPODARSTVA

3-1-1 Slovenija po letu 1991: tranzicija

3-2 INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE

3-2-1 Vse več je umskega dela

3-3 VREDNOST IN DELEŽ PROIZVODNJE V POSAMEZNIH SEKTORJIH DEJAVNOST

3-4 DELOVNA MESTA PO SEKTORJIH GOSPODARSTVA

3-1 ZNAČILNOSTI TRŽNEGA GOSPODARSTVA

Dandanes prevladuje v vseh državah sveta tržno gospodarstvo. Katere so njegove značilnosti? Kako si razlagaš, da je prevladal nad vsemi drugimi gospodarskimi sistemi?

V tržnem gospodarstvu podjetja proizvajajo dobrine z namenom, da jih prodajo na trgu. **Blagovna** proizvodnja (proizvodnja za trg) se je uveljavila z uvedbo strojne proizvodnje konec 18. stoletja.

V tržnem gospodarstvu so podjetja **specializirana** in večinoma v **zasebni** lasti. *Temeljni motiv* poslovanja je čim večji **dobiček**. Dolgoročno ga lahko podjetnik ustvarja tako, da **akumulira** (prihrani) del dobička in ga nameni za nove načine proizvodnje in nove tehnologije. Profitni motiv in **konkurenca** spodbujata podjetja, da kar najbolj učinkovito uporabljajo proizvodne dejavnike.

Tržno gospodarstvo se dandanes pretežno pojavlja kot **kapitalistični** družbenoekonomski sistem. Zagotavlja nenehen in hiter tehnološki razvoj, vendar ob tem uničuje naravno okolje, izčrpava naravne vire in ustvarja vedno večjo neenakost med ljudmi.

Fortič. (2004). Sodobno gospodarstvo Slovenije. Ljubljana: DZS.

3-1-1 SLOVENIJA PO LETU 1991: TRANZICIJA

V Sloveniji smo imeli v obdobju samoupravnega socializma edinstveno kombinacijo netržnega in tržnega ekonomskega sistema. Podjetja so proizvajala za trg in si tudi konkurirala, večinoma pa ni bilo zasebne lastnine, profitnega motiva in svobodnega podjetništva. Država je omejevala tujo konkurenco in vedno priskočila na pomoč podjetjem v težavah. Zato je bilo poslovanje marsikdaj neučinkovito; podjetja so le malo akumulirala, zato so tehnološko zaostajala.

Po letu 1991 smo začeli s **tranzicijo – prehodom v tržni ekonomski sistem in kapitalizem**. Prehod je bil lažji in uspešnejši kot v drugih tranzicijskih državah, saj smo že prej imeli delno tržno gospodarstvo.

3-2 INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE

- »Izumili so že vse, kar je sploh mogoče.« (Predsednik ameriškega patentnega urada, 1899)
- »Nobenega razloga ni, da bi gospodinjstva imela računalnik.« (K. Olsen, ustanovitelj Digital Equipment Corp., 1977)
- Če krojimo ob pomoči računalnika, proizvedemo iz enako velikega kosa usnja več avtomobilskih sedežev. Računalniška tehnologija zmanjšuje količino odpadkov in tako zagotavlja učinkovitejšo porabo materiala.

Iz zgodovine poznaš najpomembnejše izume 1., 2. in 3. industrijske revolucije. Navedi jih. Kako so spremenili proizvodnjo? Ali veš, v čem je njihov pomen za gospodarstvo?

V zgodovini se je zaradi tehničnih in tehnoloških odkritij spreminjal način proizvodnje in življenja.

- Dve tisočletji so proizvajali samo hrano in osnovne življenjske potrebščine. Proizvodnja je bila ročna in primitivna, produktivnost dela nizka, menjava omejena.
- Industrijska revolucija je razvila strojno proizvodnjo in uveljavila tržno gospodarstvo.
- Računalniki, novi materiali in biotehnologija so spet spremenili način proizvodnje. Razmahnile so se storitvene dejavnosti in začela se je informacijska doba.

1800

1. industrijska revolucija

ročna proizvodnja
obrtne delavnice, manufakture
proizvodnja posamičnih izdelkov

KMETIJSKA DOBA

strojna proizvodnja
tovarne – majhna in srednja *industrijska podjetja*
velik obseg proizvodnje

INDUSTRIJSKA DOBA

1900

2. industrijska revolucija

množična proizvodnja v velikih podjetjih → prihranki obsega
tekoči trak in avtomatizirana proizvodnja
specializacija delavcev in tehnična delitev dela → modri in beli ovratniki
tipizirano in standardizirano blago, velikoserijska proizvodnja

1970

3. industrijska revolucija

MIKROELEKTRONIKA
informacijsko-komunikacijske tehnologije
robotizirana in hitrejša proizvodnja
raznovrstna proizvodnja, odmik od množične proizvodnje
hitrejše prilagajanje trgu
boljši izdelki, manjši stroški na enoto

BIOTEHNOLOGIJA
spreminjanje genetskih lastnosti živali in rastlin: večja plodnost in odpornost
nove rastline, živila, zdravila
alternativni in obnovljivi viri energije, manjša poraba energije
manjše obremenjevanje okolja, predelava odpadkov

NOVI MATERIALI
bolj trpežni, lažji, boljši in cenejši od naravnih
nove dejavnosti in proizvodi: telekomunikacije, računalništvo, letala, avtomobili, plovila, medicinska oprema
manj izčrpavajo okolje, manjša odvisnost od naravnih danosti, manj odpadkov

INFORMACIJSKA DOBA

BIOTEHNOLOGIJA: genetski inženiring, uporaba mikroorganizmov v proizvodnji

NOVI MATERIALI: sintetična in optična vlakna, superprevodni in kompozitni materiali

Fortič. (2004). Sodobno gospodarstvo Slovenije. Ljubljana: DZS.

Najpomembnejša učinka tehnoloških iznajdb energetskih virov, proizvodne opreme in transportnih sredstev sta bila:

- *spremenjen način proizvajanja* in
- občutno *povečanje proizvodnje in produktivnosti dela.*

Ameriški filozof Francis Fukuyama se v knjigi Konec človeštva spraušuje, kakšne bodo družbene posledice novih znanstvenih spoznanj, predvsem na področju biotehnologije.

Razmisli, ali tehni□no-tehnološka odkritja prinašajo napredek.

3-2-1 VSE VEČ JE UMSKEGA DELA

Ali razmah strojne proizvodnje in sodobne tehnologije zmanjšuje število delovnih mest? Ali naj □alujemo za delovnimi mesti, na katerih delavci zaslu□ijo neto manj kot 500 evrov?

Sodobna tehnika in tehnologija razbremenjujeta ljudi težkega fizičnega dela. Proizvodnja je vse bolj **avtomatizirana** (npr. tekoči trak) ali celo **robotizirana** (računalniško vodena). Sodelavci opravljajo raznovrstna zahtevnejša dela s sodobnimi stroji: načrtujejo, nadzorujejo in analizirajo proizvodni proces, skrbijo za promocijo, trženje, informacije, svetovanje …

V nenehno spreminjajočem se svetu so vse bolj pomembne umske sposobnosti, znanje (izobrazba), komunikacijske spretnosti, ustvarjalno mišljenje in ustrezne osebnostne lastnosti. Delo je vse bolj umsko, intelektualno. Nekdanjih **modrih ovratnikov** (industrijskih nekvalificiranih delavcev) podjetja skoraj več ne potrebujejo. Zahtevnejša delovna mesta omogočajo višje plače in bolj zanimivo delo. V 20. stoletju se je razvil množični srednji sloj – **beli ovratniki**, ki pa ga je gospodarska kriza po letu 2009 najbolj prizadela.

Kratkoročno in v posameznem podjetju lahko posodabljanje proizvodnje povzroči odpuščanje delavcev. Vendar bodo preostali zaposleni s sodobnejšimi stroji *več* ustvarili, kar bo prineslo *večji* dobiček, *več* naložb in *nova* delovna mesta. Danes je občutno več delovnih mest kot pred stotimi leti, vendar so večinoma zahtevnejša. Zato postajajo ljudje, ki imajo premalo znanja, *trajno brezposelni* ali kar odvečna delovna sila. Večina enostavne proizvodnje se je preselila v manj razviti svet.

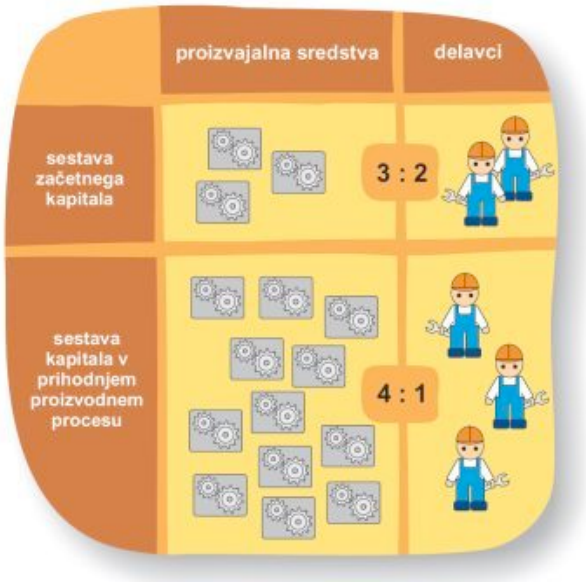

Proizvodnja_Rast podjetja_Avtomatizirana in robotizirana proizvodnja_4/4

3-3 SESTAVA GOSPODARSTVA PO SEKTORJIH

Pred dvestotimi leti je bil skoraj ves bruto domači proizvod ZDA ustvarjen v kmetijstvu, pred stotimi leti so pridelki kmetijstva, rudarstva in industrije obsegali dve tretjini bruto domačega proizvoda. Danes ustvarijo storitvene dejavnosti v Sloveniji 60 odstotkov BDP, v najbolj razvitih državah pa tri četrtine BDP.

Znaš opisati informacijsko dobo, v kateri živimo?

3-3-1 VREDNOST IN DELEŽ PROIZVODNJE PO SEKTORJIH GOSPODARSTVA

V zadnjih dveh stoletjih se je spreminjal pomen posameznih sektorjev gospodarstva. Pravimo, da se spreminja **struktura gospodarstva**.

- Do 18. stoletja je prevladovala proizvodnja hrane in življenjskih potrebščin.
- Z odkritjem parnega stroja se je uveljavila množična industrijska proizvodnja, po letu 1975 pa storitvene dejavnosti.
- Dandanes so pomembne predvsem tiste dejavnosti, ki temeljijo na znanju in informacijah. Živimo v *informacijski dobi*.

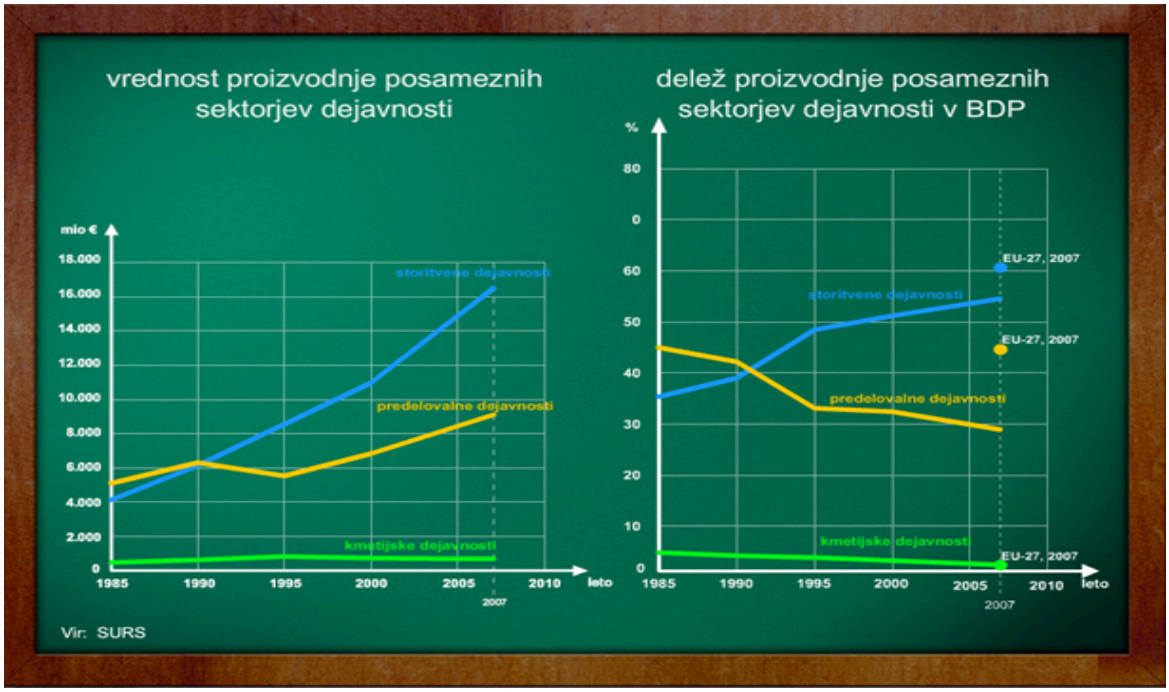

Proizvodnja_Proizvodi_Sektorska sestava gospodarstva_3/3

Levi graf prikazuje *vrednost* proizvodnje posameznih sektorjev gospodarstva v Sloveniji. (Podatki so v *milijonih evrov*.) Najmanj proizvedejo kmetijske dejavnosti, največ pa storitvene. Količina proizvodnje primarnega sektorja se v zadnjih tridesetih letih skoraj ne spreminja, količina proizvodnje predelovalnih in storitvenih dejavnosti pa se povečuje.

Skupna proizvodnja gospodarstva je *seštevek* proizvodnje vseh sektorjev in se nenehno *povečuje*. Proizvajamo *čedalje več* dobrin, saj je proizvodnja čedalje bolj sodobna in učinkovita.

Desni graf prikazuje *delež* proizvodnje posameznih sektorjev gospodarstva v ustvarjenem bruto domačem proizvodu (BDP). Podatki so *v odstotkih*.

- Delež *kmetijskih* dejavnosti je majhen in se še nekoliko zmanjšuje.
- Delež *sekundarnega* sektorja se izrazito manjša in je od sredine devetdesetih let 20. stoletja manjši od deleža storitvenih dejavnosti. Delež predelovalnih dejavnosti se zmanjšuje zaradi tehničnega napredka, podobno kot se je prej zgodilo v kmetijstvu.
- Delež *storitvenega* sektorja se strmo povečuje.

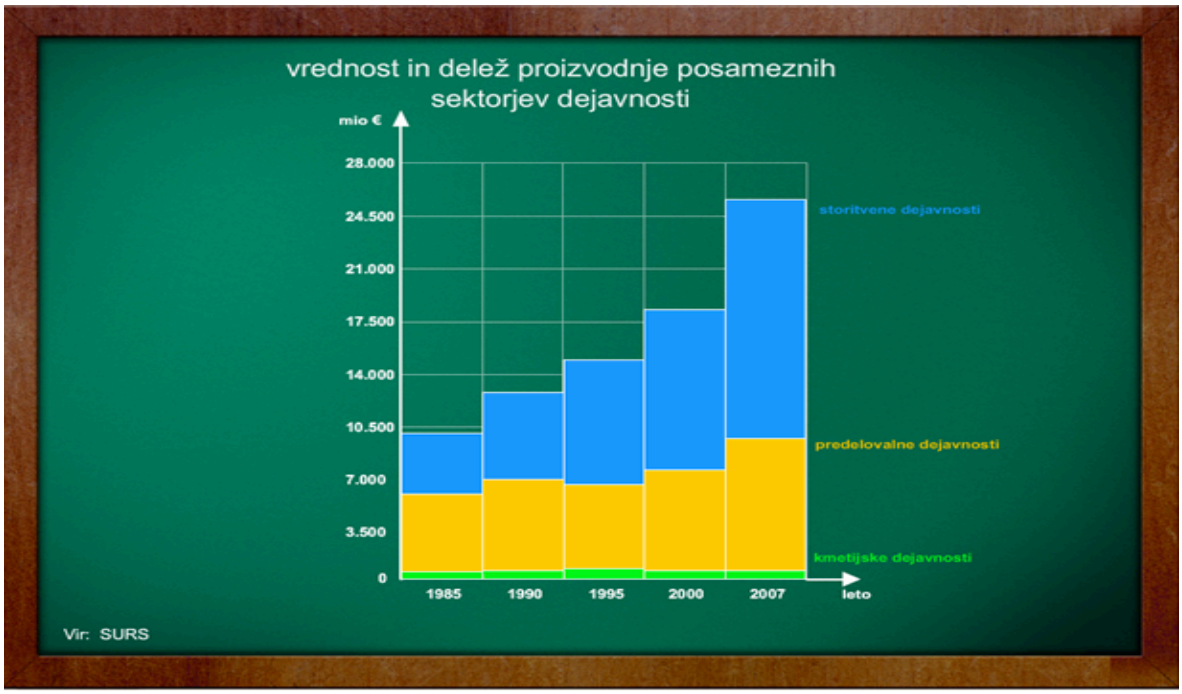

Proizvodnja_Proizvodi_Sektorska sestava gospodarstva_3/3

Vrednost in delež proizvodnje prikazuje tudi stolpčni grafikon. Vrednost proizvodnje se povečuje tako v industriji kot tudi v storitvenem sektorju, saj proizvajamo čedalje več *dobrin*. Spreminjajo pa se deleži posameznih sektorjev: delež industrije se zmanjšuje, delež storitev pa strmo narašča. Storitveni sektor proizvede v Sloveniji več kot 60 % BDP-ja, predelovalne dejavnosti okrog 35 %, kmetijstvo pa samo 2 % BDP-ja. V Evropski uniji ustvarijo storitvene dejavnosti več kot dve tretjini BDP-ja, industrija pa komaj četrtino.

Oglej si najnovejše podatke: SURS, Statistični letopis, Nacionalni računi; http://www.stat.si/publikacije/pub_letopis_prva.asp.

3-3-2 DELOVNA MESTA PO SEKTORJIH GOSPODARSTVA

Pojasni razliko med modrimi in belimi ovratniki. Katerih je danes ve?

IGO

Podobno kot se spreminja količina proizvodnje posameznih sektorjev gospodarstva, se spreminja tudi število delovnih mest.

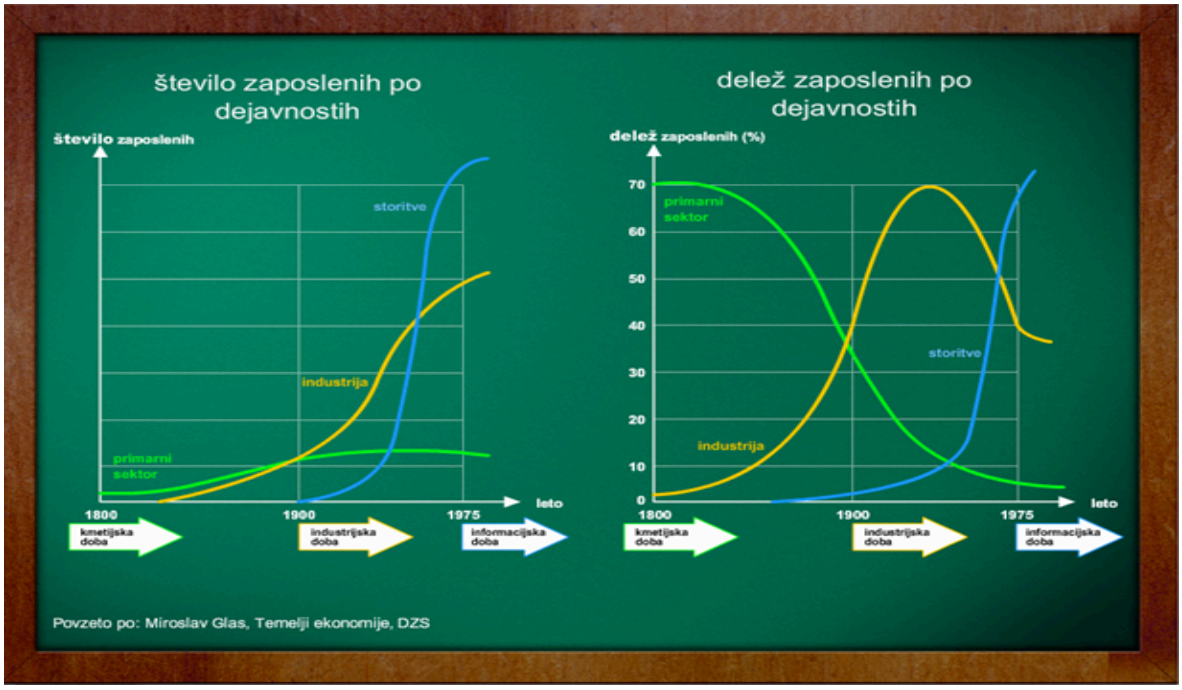

Proizvodnja_Delo_Delovna mesta po sektorjih_3a/3

Levi graf prikazuje *število* zaposlitev v svetovnem merilu.

- Do 1. industrijske revolucije je obstajalo samo *kmetijstvo*. V tem sektorju je bilo še v začetku 20. stoletja največ delovnih mest. Danes je v primarnem sektorju malo zaposlitev in njihovo število se ne spreminja.
- *Industrija* se je pojavila šele s 1. industrijsko revolucijo. Odtlej se število zaposlenih v industriji povečuje, vendar čedalje počasneje. V Sloveniji je v predelovalnih dejavnostih dandanes manj zaposlitev kot pred razpadom Jugoslavije. Zaradi izgube trgov in sprememb družbenoekonomskega sistema smo v obdobju 1991–1995 izgubili 200.000 delovnih mest, večino v industriji. Zaradi recesije, ki je izbruhnila leta 2009, in globalizacije, ki je povzročila izselitev enostavne proizvodnje, število zaposlenih v industriji verjetno nikdar več ne bo doseglo nekdanje ravni.
- Največ zaposlenih je v *storitvenih* dejavnostih in se še povečuje.

Skupno število zaposlenih je seštevek števila zaposlenih v vseh treh sektorjih gospodarstva. Kot vidimo, *se povečuje*.

Desni graf prikazuje *deleže* zaposlitev po posameznih sektorjih gospodarstva v skupnem številu zaposlitev. Podatki so *v odstotkih*. Dandanes je najmanj zaposlitev v kmetijskih dejavnostih, največ pa v storitvenih.

- Delež zaposlenih v *primarnem* sektorju, ki je v začetku 19. stoletja znašal več kot dve tretjini, se je do preloma tisočletja zmanjšal na manj kot 10 % vseh delovnih mest. Zadnjih 30 let je razmeroma konstanten (5–8 %).
- Delež zaposlitev v *industriji* se je povečeval do sredine 20. stoletja; do šestdesetih let je zagotavljala večino delovnih mest. Odtlej se njen delež zmanjšuje. V Sloveniji znaša še 35 %, v razvitih gospodarstvih pa samo četrtino.
- Nasprotno pa delež zaposlenih v *storitvenih* dejavnostih strmo narašča. V razvitih državah daje storitveni sektor kruh več kot 70 % zaposlenih, v Sloveniji pa ima 60-odstotni delež. Od sredine sedemdesetih let je v ZDA v storitvenih dejavnostih več zaposlitev kot v industriji. V Sloveniji to velja od leta 1992. V prihodnosti bodo nova delovna mesta pretežno v storitvenem sektorju in bodo seveda bolj zahtevna.

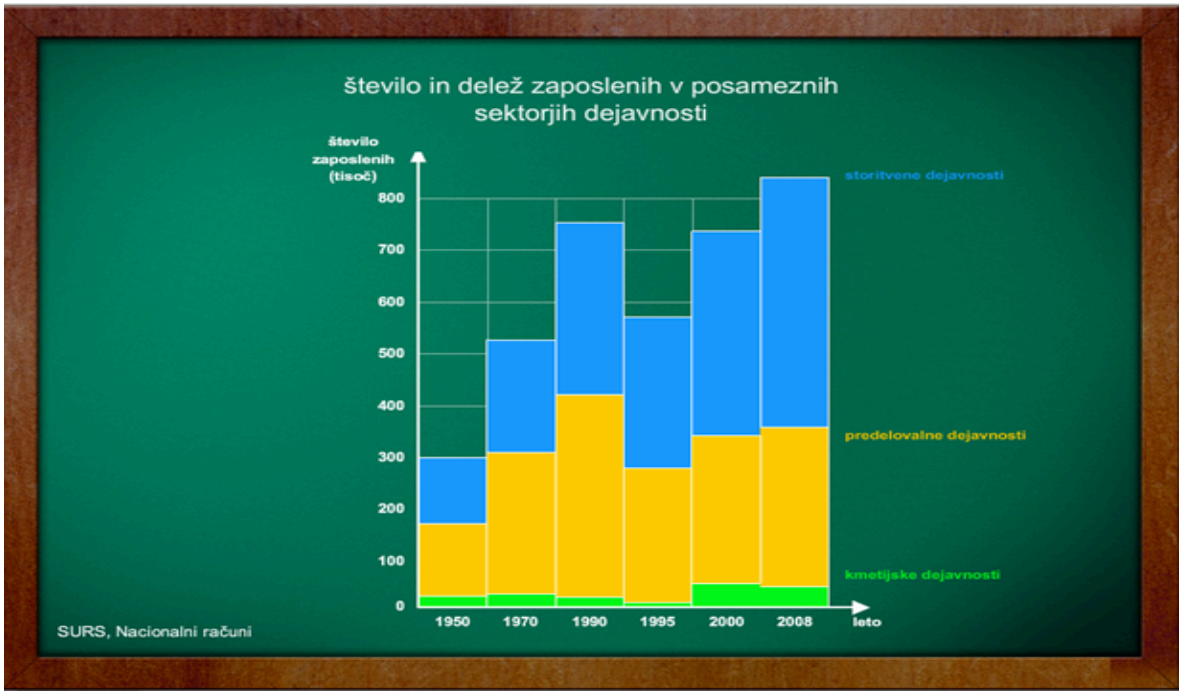

Proizvodnja_Delo_Delovna mesta po sektorjih_3a/3

Število in *deleže* zaposlenih v posameznih sektorjih gospodarstva v Sloveniji prikazuje tudi stolpčni graf. Skupno število delovnih mest je seštevek zaposlenih v vseh treh sektorjih gospodarstva in se *povečuje*. Izjema je obdobje po razpadu Jugoslavije, ko se je skupno število zaposlitev občutno zmanjšalo, predvsem v predelovalnih dejavnostih. Število zaposlenih se *povečuje* predvsem v storitvenem sektorju. Slovenska industrija pa še danes zaposluje manj ljudi kot leta 1990.

Drugače pa se spreminjajo *deleži* delovnih mest v posameznih sektorjih. Delež zaposlenih v industriji se zmanjšuje, v terciarnem sektorju pa povečuje.

Zaradi selitve proizvodnje v druge dele sveta, pritiska lastnikov kapitala na krčenje sredstev za zaposlene (stroškov dela), težnje po čim večjem dobičku in drugih značilnosti tržnega gospodarstva postaja precejšen del ljudi *trajno presežna*, odvečna delovna sila. Premikamo se proti *enopetinjski družbi*, v kateri samo 20 odstotkov prebivalcev ustvarja,

drugi pa so v tem smislu nekoristni. Tudi v Sloveniji je, tako kot v Evropski uniji, največ brezposelnih med mladimi in prvimi iskalci zaposlitve, tudi med visoko izobraženimi.

Tudi zato se je leta 2011 začelo svetovno gibanje *jeznih (indignados)*. Ti z gesli »Jaz sem 99 %«, »Okupirajmo …« ipd. opozarjajo na naraščajoč prepad med bogatimi in revnimi ter slabe možnosti zaposlitve in dostojnega življenja, kar imenujejo krajo prihodnosti. Začelo se je spomladi v Španiji in nadaljevalo jeseni pred Wall Streetom v New Yorku. Prvi organizirani protesti na globalni ravni so bili 15. oktobra v več kot 950 mestih v 82 državah sveta, zato se gibanje imenuje tudi 15o.

http://www.livestream.com/prisotnoststeje

Poglej na spletu, kaj se je 15. oktobra dogajalo v Ljubljani in drugih mestih. Zakaj je protest potekal tudi pod geslom Prisotnost šteje?

Ustvarjati pomeni upirati se,
upirati se pomeni ustvarjati,
Stéphane Hessel, Dvignite se (Razjezite se), 2011

V zgodovini se je zaradi tehnoloških odkritij spreminjal pomen posameznih dejavnosti. Dve tisočletji so proizvajali samo hrano in osnovne življenjske potrebščine; proizvodnja je bila ročna, produktivnost dela nizka, menjava omejena.

Industrijska revolucija je razvila strojno proizvodnjo in uveljavila tržno gospodarstvo. Njegove značilnosti so proizvodnja za trg, zasebna lastnina, svobodno podjetništvo, konkurenca in profitni motiv. Slovenija je šele s tranzicijo uveljavila sodobno tržno gospodarstvo.

Računalniki, novi materiali in biotehnologija so spet spremenili način proizvodnje. Razmahnile so se storitvene dejavnosti in začela se je informacijska doba. Spremenila se je struktura gospodarstva. Vrednost skupne proizvodnje se povečuje, delež proizvodnje po sektorjih pa se spreminja različno: delež industrije upada, delež storitev pa se povečuje. V razvitih državah se spreminja tudi struktura zaposlitev. Skupno število se povečuje, deleži sektorjev pa se spreminjajo različno: v industriji se zmanjšuje, v storitvenih dejavnostih pa povečuje.

Reši še druge naloge Male in Velike šole mikroekonomije.

LITERATURA IN VIRI

1) Fortič, H. *Sodobno gospodarstvo Slovenije; učbenik.* Ljubljana: DZS, 2004. ISBN: 86-341-3787-2.
2) Fortič, H. *Temelji ekonomije; učbenik.* Ljubljana: DZS, 2002. ISBN: 86-341-2959-4.

VIRI STATISTIČNIH PODATKOV

3) *Bilten Banke Slovenije* (online). Ljubljana, Banka Slovenije, oktober 2011. Dostopno na naslovu: http://www.bsi.si/iskalniki/bilteni.asp?MapaId=229.
4) *Ekonomsko ogledalo* (online). Ljubljana, UMAR, oktober 2011. Dostopno na naslovu: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/eo/2011/EO_10_splet.pdf
5) *Ekonomski izzivi* (online). Ljubljana, UMAR, 2011. Dostopno na naslovu: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/izzivi/2011/EI_2011.pdf.
6) *Eurostat* (online). Dostopno na naslovu: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/.
7) *Jesenska napoved gospodarskih gibanj* (online). Ljubljana, UMAR, 2011. Dostopno na naslovu: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/socrazgledi/2009/socialni_razgledi_2009.pdf.
8) *Pomembnejši statistični podatki* (online). Ljubljana, SURS, oktober 2011. Dostopno na naslovu: http://www.stat.si/doc/pub/PSP/00-PS-912-1110.pdf.
9) *Poročilo o razvoju* (oniline). Ljubljana, Urad za makroekonomske analize in razvoj (UMAR), 2011. Dostopno na naslovu: http://www.umar.gov.si/publikacije/porocilo_o_razvoju/publikacija/zapisi/porocilo_o_razvoju_2011/35/?tx_ttnews%5Bsyear%5D=2011&cHash=0e2f0ac226.
10) *Slovenija v številkah* (online). Ljubljana, SURS, 2011. Dostopno na naslovu: http://www.stat.si/doc/pub/slo_stevilke_11.pdf.
11) *Socialni razgledi* (online). Ljubljana, UMAR, 2009. Dostopno na naslovu: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/socrazgledi/2009/socialni_razgledi_2009.pdf.
12) *Statistični letopis* (online). Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije (SURS), 2010. Dostopno na naslovu: http://www.stat.si/letopis/letopisprvastran.aspx.
13) *Tekoča gospodarska gibanja* (online). Ljubljana, UMAR, november 2011. Dostopno na naslovu: http://www.umar.gov.si/informacije_za_javnost/obvestila_in_sporocila_za_javnost/obvestilo/zapisi/tekoca_gospodarska_gibanja-2db9915bb0/1/.

Vir slike na naslovnici:
Fortič, Helena. (2010). *Ekonomija za Ekonomske tehnike; e-gradivo.* Blejska Dobrava: Videofon. Dostopno na naslovu: http://www.egradiva.si/?page_id=72